

А. Г. Бозуш,

к. е. н., с. н. с., пр. н. с. ІДСД ім. М.В. Птухи НАН України, м. Київ

СОЦІАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ, ПОЛІТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ

L. Bogush,

Ph.D. in Economics, Senior Researcher,

Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

SOCIAL PRIORITIES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE: THE CRITERIA OF FORMATION, POLITICS OF IMPLEMENTATION

Узагальнено фактори та умови посилення людиноцентричності економічного розвитку й державної політики країн, що господарюють у глобалізованому світі на засадах індустріалізованого наукоємного матеріального і нематеріального виробництва з послідовно зростаючою часткою сфери послуг. Визначено критерії формування та основні принципи реалізації соціальних пріоритетів суспільно-економічного розвитку, зорієнтованого на прогрес, модернізацію та підвищення конкурентоспроможності національного господарства в поєднанні з оптимізацією структури та ствердженням позитивних демографічних, культурних і громадянських тенденцій функціонування соціуму в умовах сталих ресурсозберігаючих взаємодій людської спільноти і довкілля. Обґрунтовано соціальні пріоритети суспільно-економічного розвитку України, комплексна реалізація яких засобами та механізмами державних і неформальних інститутів сприятиме пом'якшенню його загроз та усталенню завдяки підвищенню ефективності відтворення, використання і вдосконалення соціогуманітарного потенціалу на основі поліпшення якості людських ресурсів, забезпечення прийняттого рівня життя та соціальної солідарності.

Factors and conditions of increasing of orientation on human development of economic growth and government policy of countries, that operating in the globalized world on industrialized high-tech material and non-material production basis with consistently rising services sector share, are summarized. The criteria of formation and the basic principles of implementation of social priorities of socio-economic development, that oriented to progress, modernization and increasing of competitiveness of the national economy in conjunction with the optimization of structure and strengthening of positive demographic, cultural and civil society trends in the functioning of society at a sustainable resource saving interactions of human community and the environment, are determined. Social priorities of socio-economic development of Ukraine, integrated implementation of which by means and mechanisms of the state, public and informal institutions will mitigate it's threats and contribute to the sustainability due to increased efficiency of reproduction, use and development of socio-humanitarian potential, based on improving the quality of human resources, providing reasonable standard of living and social solidarity, are proved.

Ключові слова: сталий розвиток; соціальні пріоритети; соціогуманітарний потенціал; державна соціальна політика; соціальні стандарти і гарантії.

Key words: sustainable development; social priorities; social and humanitarian potential; government social policy; social standards and guarantees.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Посилення людиноцентричності економічного розвитку та державної політики як вагомого регулятора сукупності сфер життєдіяльності соціуму в сучасному світі пов'язують із зростанням ролі людського і загалом соціального капіталу в процесі суспільного відтворення та нагальною необхідністю його усталення, що передусім проявляється через тісний зв'язок між достатністю і якістю трудоресурсного потенціалу, рівнем і мобільністю освітньо-кваліфікаційних характеристик зайнятих, ефективністю механізмів балансування суспільства у стані злагоди, соціальної солідарності, комплексного ресурсозбереження, з одного боку, та рівнем конкурентоспро-

можності і темпами модернізації державних й наддержавних утворень та їх господарств, з іншого. Перманентне коригування зазначених характеристик за сукупністю їх граничних й оптимальних показників вимагає послідовних заходів щодо продовження тривалості активного працездатного життя, наукоємної актуалізації освітніх і галузевих технологічних стандартів, організації всеосяжного процесу просвіти і безперервного підвищення кваліфікації, оптимізації середовища природного відтворення населення, підвищення рівня та поширення обґрунтованих стереотипів його толерантності й екобезпечної поведінки, налагодження процесів соціального діалогу в межах інститутів громадянського суспільства.

Висвітлені умови та орієнтири окреслюють перспективи сталого відтворення вагової частини ресурсного потенціалу, власне економічних, соціальних та суспільно-політичних інститутів як розвинутих держав, так і країн з перехідною економікою, що визначає обов'язковість їх комплексного врахування в процесі формування і реалізації соціально-економічної політики України (попри об'єктивні обмеження, пов'язані з недостатністю фінансування; фрагментарним розвитком механізмів: трипартизму — в забезпеченні належного рівня життя та ефективної зайнятості; державно-приватного партнерства — в діяльності із задоволення суспільно необхідних потреб; громадянського впливу на унормування стандартів життєдіяльності та управління соціумом).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Численні фахові праці з проблематики формування і реалізації соціальних пріоритетів та орієнтирів суспільно-економічного розвитку (зокрема в межах поточного і стратегічного управління процесами відтворення, використання й удосконалення соціогуманітарного компонента економічного потенціалу країн з перехідною економікою, капіталізації його складових на мікро-, мезо- та макrorівнях організації суспільства і господарства), зокрема доводять, що:

— вихідними факторами розвитку макросоціальної системи слугують технологічні та інституційні трансформаційні зрушення, тоді як ефективність її технологічного забезпечення та кожного із зазначених інститутів у цілому вирішальною мірою визначає ступінь досягнення сталої позитивної траєкторії суспільного прогресу. При цьому вихідний склад домінуючих соціальних суб'єктів зумовлює подальше формування інституційної та організаційно-поведінкової структури соціуму [1, с. 47, 53];

— першопричина стрімкого розвитку системи соціального забезпечення, швидкого нарощування інвестицій у виконання цих функцій та освіту в провідних країнах світу з 2-ї половини ХХ ст. (як і становлення теорій та поширення ідей держави добробуту, соціальної держави та соціально орієнтованої ринкової економіки з властивими їм характеристиками якості життя, громадянської свідомості, соціальної захищеності) полягає передусім у необхідності широкої легітимізації реалізованих моделей суспільно-економічного розвитку, сприяння переходу до масової індустрії високих технологій [2, с. 7—9, 12];

— спектр благ, що відносять до суспільно необхідних, визначається як соціальними гарантіями та унормованими стандартами їх реалізації, так і напрямками діяльності держави щодо забезпечення й усталення інституціонально-правового фундаменту господарювання, компенсації недоліків вільного ринку [2, с. 7—9, 12];

— неефективність ринку в сфері виробництва суспільно необхідних благ є ключовим фактором формування бюджетного сектору економіки, за участю якого створюється змішана суспільно-економічна підсистема із задоволення індивідуальних, колективних, загально-суспільних потреб. Результативність її пов'язана з перманентною оптимізацією в контексті поточних цілей спільнот і країн співвідношення в їх економіці суспільних благ державного і приватного секторів, причому позитивний досвід розв'язання цієї проблеми засвідчує необхідність вагової участі держави в фінансуванні освіти, в тому числі вищої, охорони здоров'я, соціального забезпечення, зокрема адресної соціальної допомоги сім'ям з дітьми [3, с. 14];

— основною ціллю і критерієм суспільного виробництва та прогресу, в тому числі засобом і мотивацією до розумного (тобто суспільно корисного) збільшення доходів є гуманітарний (людський) розвиток, оскільки зміст та кількісно-якісні характеристики зазначених

процесів набувають загальносуспільної цінності та ефективності лише за позитивного впливу на добробут пересічного індивіда й населення в цілому [4, с. 11; 5]. Важливою категорією людського розвитку є вибір, тобто існування широких можливостей для реалізації індивідом здібностей за вільного визначення власних суспільно прийнятних цілей та максимального заохочення відповідної діяльності з боку держави [5], що відображає один з провідних критеріїв її розбудови за принципами соціальної держави;

— реаліями України як держави з перехідною економікою з ознаками нестабільності, недостатньої диверсифікованості, завищеної ресурсоемності та орієнтації на експорт сировини і напівфабрикатів є: несформованість у суспільстві замкненого ланцюга його інноваційної модернізації, коли певний рівень життєдіяльності, інноваційної культури та освіти населення, а також функціонування безперервної системи освіти та підвищення кваліфікації в поєднанні із збалансованим розвитком фундаментальної науки і прикладних НДДКР є водночас результатом і чинником впровадження та вдосконалення адміністративних, фіскальних, корпоративних механізмів стимулювання інноваційного розвитку виробництва, нарощування попиту на технологічні, управлінські й маркетингові нововведення у відповідь на потребу підтримання конкурентоспроможності на регіональних, національному, міжнародному ринках товарів і послуг; швидке та загрозливе у контексті перспектив усталення суспільно-економічного розвитку майнове розшарування населення, що провокує подальше погіршення медико-демографічної ситуації, негативно впливає на індикатори позицій України в світовій економіці [6, с. 28];

— спостерігається суттєве протиріччя між отриманими в спадок від планової економіки достатньо високим культурно-освітнім та професійно-кваліфікаційним рівнем і потенціалом населення, а також достатньою структурованою системою освіти, з одного боку, та набагато нижчою порівняно з розвинутими країнами продуктивністю праці, незадовільною сформованістю умов і стимулів ефективного використання зазначеного потенціалу [6, с. 28; 7, с. 57, 59; 8, с. 6; 9, с. 4—5].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Зважаючи на цей аналіз, подальшого уточнення й дослідження потребує система соціальних пріоритетів суспільно-економічного розвитку України, реалізація яких засобами та механізмами державних і неформальних інститутів сприятиме пом'якшенню його загроз та усталенню завдяки підвищенню ефективності відтворення, використання і вдосконалення сукупності соціогуманітарних ресурсів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Критерії формування та основні принципи реалізації соціальних пріоритетів суспільно-економічного розвитку країн світу, зорієнтованих на прогрес, модернізацію та підвищення конкурентоспроможності господарства в поєднанні з оптимізацією структури та ствердженням позитивних демографічних, культурних і громадянських тенденцій функціонування соціуму в умовах сталих ресурсозберігаючих взаємодій людської спільноти і довкілля, є близькими, незважаючи на рівень економічного розвитку. До основних критеріїв, що зумовлюють відбір та ієрархію сукупності соціальних пріоритетів сталого розвитку, доцільно віднести:

— трактовку поняття соціогуманітарного потенціалу, його структуру, рівень, механізми і перспективи капіталізації (у складові соціального капіталу суспільного виробництва — людську, інтелектуальну, інноваційну, комунікативну, організаційну, інтерфейсну) в конкретно-історичних умовах [10];

— зміст теорій людського розвитку, держави добробуту та соціально орієнтованої економіки, що окрес-

люють мету, напрями, механізми і засоби забезпечення рівня людиноцентризму, прийнятого для реалізації суспільного договору (або конституційної угоди як основи утворення і існування держави) в усіх сферах життєдіяльності країни та соціуму;

— сукупність цілей певної держави і громади в сфері розв'язання системних і нагальних, загальногосподарських і галузевих, спільних для всієї країни і територіальних проблем соціально-економічного розвитку, в тому числі пов'язаних з інтеграцією в міжнародні ринки товарів і послуг, гуманітарні й суспільно-політичні структури;

— принципи і механізми державної політики з регулювання процесів людського розвитку, а також відтворення, використання й удосконалення соціального капіталу на загальнонаціональному, регіональному та локальному рівнях (тобто в межах економічного і соціогуманітарного просторів відповідного масштабу).

Серед загальних принципів реалізації соціальних пріоритетів слід відмітити:

— їх комплексність як сутнісно інтегрованої цілісності, невзаємозамінність елементів якої підвищує результативність планування і витрачання ресурсів, забезпечуючи множинні потенційовані ефекти від активних програм використання й удосконалення продуктивного соціогуманітарного потенціалу в сполученні з діяльністю в сфері соціального захисту населення;

— унормування і стандартизацію державних соціальних гарантій, що окреслюють зміст суспільного договору, визначають умови і стимули соціальної солідарності, забезпечуючи єдиний підхід до розробки і реалізації відповідних сегментів державної політики, цільових заходів і програм;

— збалансованість визначення та пропорційність виконання пріоритетів у конкретно-історичних умовах як запоруку послідовності й ефективності державної політики зі створення сприятливих умов життєдіяльності, багатогранного розвитку і реалізації продуктивного потенціалу населення, вдосконалення загальних умов суспільного відтворення, пов'язаних з функціонуванням ланок соціальної сфери та результатами капіталізації професійно-кваліфікаційного, інноваційного, рентогенеруючого та комунікативного потенціалу людських ресурсів;

— диференційований підхід до регулювання процесів суспільно-економічного розвитку з урахуванням соціально-демографічної, господарської та екологічної специфіки адміністративно-територіальних утворень.

Отже, визначення супідрядних цільових комплексів соціальних пріоритетів передусім ґрунтується на структурі соціогуманітарного потенціалу суспільства, серед найбільших складових якого доцільно виокремити:

а) базові, представлені:

— потенціалом природного відтворення та здоров'я індивіду, територіальних спільнот різного рангу, населення країни в цілому;

— трудовим потенціалом працівника та сукупної робочої сили, що включає енергетичний потенціал, або здатність до праці, яка поєднує психофізичні (фізичне, психічне здоров'я) й інтелектуальні якості (когнітивні та творчі), а також соціально-психологічний потенціал, що визначається комунікативним і культурним рівнем та соціальною активністю (моральним рівнем, потребою в досягненні) [11, с. 12];

б) похідні, представлені:

— культурно-духовним та освітньо-інноваційним потенціалом — відповідними нематеріальними та уречевленими результатами реалізації трудового потенціалу, що функціонують незалежно від їх творця: 1) увійшовши до систем культури і релігії, а також культурно-духовної (в тому числі образно-символічної) спадщини локальних і регіональних територіальних спільнот, населення країни, людства в цілому; 2) отримавши оформлення у вигляді різноманітної документації за резуль-

татами досліджень і розробок у всіх сферах знань, фахових, науково-популярних та художніх праць, усних, друкованих та електронних інформаційних джерел і баз даних; 3) надаючи під авторське та суміжні права, засвідчені патентами, ліцензіями і т. п. документацією в сфері охорони інтелектуальної власності; 4) створюючи різні аспекти (зокрема професійні) іміджу та репутації індивіду, територіальних, а також низки функціональних спільнот (сім'ї, трудового колективу, суб'єкта господарювання, громадської організації тощо);

— потенціалом системи соціальних інститутів та статусів, різнорівневих мереж формальних і неформальних міжособистісних, професійних, суспільних зв'язків, а також позитивних соціальних взаємодій, генерованим загальносуспільними, груповими та індивідуальними цінностями й нормами життєдіяльності, відносин і взаємодій у поєднанні із гарантуванням та реалізацією законодавчо закріплених прав, свобод та обов'язків людини і громадянина.

Мобілізація та підвищення якості відтворення соціогуманітарного потенціалу суспільства (у параметрах і факторах діяльності таких його найкрупніших інститутів, як економіка, громада, системи соціальної стратифікації і функціональних асоціацій) у підсумку дозволяє збалансувати економічні та суто виробничі, а також антропогенно- й техногенно-екологічні аспекти усіх напрямів і видів господарювання та життєдіяльності, які є похідними від культурно-духовних, морально-етичних та освітньо-кваліфікаційних настанов територіальних і функціональних людських спільнот, оскільки обґрунтовує напрями і механізми узгодження основних підходів до забезпечення сталого розвитку — науково-технічного (або технократичного), біосфероцентричного (або екологічного) та центристського (або парадигмального) [12]. Саме в процесах формування і реалізації соціогуманітарного потенціалу національних і регіональних економік можливо забезпечити послідовне вирішення масштабного завдання з переходу до квазісталої взаємодії біосфери та цивілізації шляхом:

— інноваційної трансформації технологічних укладів на основі НТП як рушія розвитку економічних і соціоприродних систем, зорієнтованого на зменшення енергоемності ВВП, мінімізацію природно-ресурсної витратності виробничих процесів, поступову відмову від ресурсовитратного способу життя;

— узгодження характеристик виробничо-галузевої та соціально-економічної ефективності національного господарства;

— трансформації концепції розвитку в напрямі домінування його результативних характеристик, пов'язаних не стільки з кількісними показниками, скільки з якісним станом суспільного прогресу, а також оптимізацією етичних аспектів відносин у системах "економіка — соціум" та "суспільство — природа";

— виховання в пересічному індивіді, територіальних спільнотах, населенні в цілому парадигми неруйнівної (здоров'язберігаючої, соціально толерантної, екобезпечної) поведінки в поєднанні з потребою в освіті впродовж життя.

До провідних критеріїв сталого розвитку соціогуманітарного потенціалу держави слід насамперед віднести:

— рівень реалізації нормативно-правових гарантій і стандартів у сфері соціального забезпечення населення;

— спрямованість на послідовне підвищення рівня життя та задоволення потреб, а також узгодження інтересів усього спектра соціальних груп, у тому числі на основі солідарних механізмів організації доступу до життєво та суспільно необхідних благ;

— ефективність механізмів збалансування попиту і пропозиції на ринку праці в сегментах їх формування і реалізації (сукупності суспільних поглядів щодо освітньо-професійних орієнтирів, продуктивної зайня-

тості та кар'єри; національній системі освіти, професійної підготовки та підвищення кваліфікації; інституціях, що здійснюють методичний супровід та визначення державного замовлення на підготовку фахівців і кваліфікованих робітників; державній службі зайнятості; інститутах трипартизму й державно-приватного партнерства);

— досягнення належної комплексності в організації ергономічного середовища життєдіяльності;

— забезпечення максимально можливої тривалості здорового, економічно та суспільно активного життя населення обох статей, а також рівня виношування вагітності й виживання дітей першого року життя, в тому числі на засадах послідовної профілактики серед осіб усіх вікових категорій соціально небезпечної й інфекційно-захворюваності, невиробничого й виробничого травматизму та інших негативних наслідків дії зовнішніх причин;

— оптимізацію ресурсоемності, обсягів і структури джерел фінансування, поліпшення інвестиційної привабливості ланок соціального призначення, що надають загальносуспільні, суспільно необхідні та приватні послуги;

— ефективність механізмів етичного коригування відносин у системах "економіка — соціум" та "суспільство — природа", передусім в аспектах ресурсовитратності способу життя, якості середовища життєдіяльності та медико-демографічної безпеки країни і регіональних громад;

— рівень поширеності в масах основ здоров'язберігаючої поведінки та безпечної життєдіяльності;

— ефективність та легітимність формальних і неформальних інститутів коригування державної соціально-економічної стратегії і політики, а також профілактики асоціальних проявів.

Поряд з цим діяльність з формування і реалізації соціальних пріоритетів суспільно-економічного розвитку України має власну специфіку, що полягає в необхідності вирішення проблем, пов'язаних з недостатньою автономізацією (в світовому масштабі) її господарства в умовах потужного впливу глобальної фінансово-економічної нестабільності, численними дисбалансами споживчого ринку, недоліками в інституціональній структурі соціуму та управління, стихійністю процесів ствердження ринкової економіки та масштабами її тіньового сектору на фоні неефективності й ситуативності механізмів забезпечення соціальної орієнтації економіки та соціальної відповідальності підприємництва, а також фрагментарності й незадовільної послідовності заходів, спрямованих на підвищення рівня життя населення, пом'якшення і профілактику загроз людському, інтелектуальному та професійному потенціалу суспільства.

Враховання зазначених особливостей у контексті поширеної трактовки гуманітарного розвитку (як моделі суспільного розвитку, зорієнтованої на максимальне розкриття потенціалу кожної людини і соціуму в цілому, створення гідних умов для реалізації інтелектуальних, культурних і творчих можливостей зазначених суб'єктів суспільного відтворення) передбачає:

— у вимірі загальносуспільному (власне соціальному) — створення пересічному індивіду (як головному ресурсу і продуктивній силі суспільства) умов для реалізації спектра його можливостей, передусім — засобами відповідної державної політики — можливостей в освіті, професійній реалізації, адресних охороні здоров'я та соціальному захисті;

— у вимірі економічному — ствердження інноваційності як домінуючої моделі економічної поведінки, спроможної забезпечити стале зростання у ВВП частки інтелектуального продукту;

— у вимірі політичному — досягнення найвищих ступенів свободи особистості водночас із забезпеченням

(вмотивуванням та впровадженням механізмів реалізації) її готовності брати відповідальність за рівень і якість життя власні, своєї родини, територіальної громади, країни в цілому [13].

Базовими серед супідрядних підсистем пріоритетів усталення розвитку та підвищення ефективності використання соціогуманітарного потенціалу України є діяльність щодо: виконання державних гарантій і стандартів соціального забезпечення населення; розвитку сфери його продуктивної зайнятості та реалізації інноваційного потенціалу в програмах і заходах з підвищення конкурентоспроможності та модернізації національної економіки; убезпечення середовища життєдіяльності.

Оптимізації процесів розвитку держав з перехідною економікою сприяє часова градація заходів з реалізації стандартизованих соціальних гарантій на основі чинних на певному етапі орієнтирів, досягнення яких контролюється і коригується моніторингом відповідної системи індикаторів — вимірювачів рівня і якості життя, територіальних і міжрегіональних відмінностей, раннього попередження несприятливих соціально-економічних тенденцій [14].

Необхідність подальшої світоінтеграції та підвищення конкурентоспроможності економіки України посилює увагу до розбудови організаційно-економічних засад забезпечення прогресу і стабільності на основі дотримання прав і свобод людини, ствердження інститутів громадянського суспільства. Ці орієнтири і низка вимог щодо ефективної їх реалізації, визначені зокрема ст. 1-31 Європейської соціальної хартії та ст. 7-52 Європейського кодексу соціального забезпечення, мають знайти відображення в нормативно-правовій базі, механізмах і програмах соціального забезпечення та захисту населення з питань:

— досягнення рівня гідної оплати праці зайнятих, що відповідатиме обсягам соціального прожиткового мінімуму для працівників та членів сімей на їх утриманні, а також різних категорій пенсіонерів, з наданням першочергової уваги основній масі "бюджетних" ланок (освіті, культурі, охороні здоров'я, соціальному забезпеченню, житлово-комунальному господарству, міському пасажирському транспорту), а також найманим працівникам у сільському господарстві;

— завершення процесу унормування системи категорій достатнього життєвого рівня як базових щодо оцінки та визначення перспектив суспільного розвитку (соціального і фізіологічного прожиткових мінімумів, соціальних гарантій, стандартів і нормативів, мінімального погодинного рівня оплати праці, сукупності соціальних виплат тощо), а також методик розрахунку та індексації відповідних показників для різних соціальних груп;

— реалізації активних заходів у сфері забезпечення продуктивної зайнятості суб'єктів малого підприємництва і безробітних працездатного віку;

— посилення контролю за виконанням колективних договорів між працівниками і роботодавцями на підприємствах усіх форм власності, санітарно-гігієнічними умовами та безпекою праці, а також дотриманням гендерної рівності в аспектах оплати праці, реалізації права на працевлаштування і звільнення;

— відродження практики професійної підготовки та підвищення кваліфікації на виробництві, фіскального стимулювання роботодавців до ведення цієї діяльності та формування замовлень для служб зайнятості та закладів професійної освіти на навчання і перепідготовку працівників;

— впровадження вироблених у країнах з розвинутою ринковою економікою фінансових механізмів (окрім державного замовлення, це — довгострокові освітні кредити і ваучери, гранти та стипендії державних структур, національних й міжнародних неприбут-

кових і громадських організацій тощо) забезпечення доступу до першої вищої освіти осіб з середнього класу та малозабезпечених;

— забезпечення функціонування служб, які методами соціальної роботи сприяють розвитку та підвищенню добробуту вразливих груп населення, їх адаптації до соціального середовища;

— всебічного поліпшення якості природно-антропогенного середовища життєдіяльності як найбільш важомого фактору покращення стану здоров'я населення (насамперед в аспектах: підвищення рівня природно-техногенної безпеки господарювання та інших сфер життєдіяльності систем розселення; розвитку безпечного для довкілля і споживача комунального господарства, у тому числі налагодження ефективних територіальних систем питного водопостачання і каналізації за будови, складування та утилізації промислових і побутових відходів; контролю за якістю виробництва та безпекою споживання продовольчих і побутових товарів та послуг);

— реформування суспільної охорони здоров'я в напрямках чіткого окреслення державних гарантій та створення умов для довготривалої стабілізації її фінансової бази на засадах унормування обов'язкового і добровільного рівнів організації, впровадження ефективних механізмів антиінфляційного захисту і цільового використання ресурсів;

— створення інфраструктурних та організаційних умов для поширення здорового способу життя;

— сприяння соціальної інтеграції інвалідів шляхом усунення перешкод їх життєдіяльності, пересуванню, економічній та соціальній активності, в тому числі в межах заходів з квотування професійної підготовки і працевлаштування, необхідної модернізації житлового фонду, транспорту, закладів загальної і професійної освіти, культури і рекреації;

— формування фонду соціального житла, запровадження ефективних адміністративних, економічних та фіскальних важелів встановлення обґрунтованих цін на житло економ-класу;

— пільгового забезпечення житлом громадян з низькими доходами, молодих сімей і сімей з дітьми, військовослужбовців, працівників низових ланок бюджетної сфери через механізми надання соціального житла, пайової участі регіональних і місцевих органів влади у програмах житлового будівництва з відшкодуванням 30—40% його вартості, державних гарантій іпотечного та іншого довгострокового кредитування будівництва або купівлі житла для вразливих категорій населення (в тому числі жителів депресивних регіонів);

— збереження і розвитку мережі державних та комунальних закладів дошкільної освіти, культурного й естетичного виховання дітей і молоді, стимулювання становлення неприбуткових недержавних організацій цього профілю;

— профілактики асоціальної поведінки та безпритульності дітей і молоді, інших категорій осіб, які живуть або можуть опинитися в ситуації соціального відчуження чи бідності.

На сучасному етапі основну увагу в сфері соціального забезпечення вітчизняні владні структури передусім концентрують на заходах щодо:

— посилення адресності соціального забезпечення, працевлаштування та сприяння самозайнятості малозабезпечених верств й інших вразливих груп населення;

— реформування систем пенсійного забезпечення та суспільної охорони здоров'я в напрямках чіткого окреслення зазначених державних гарантій та фінансової бази цих ланок на засадах унормування обов'язкового і добровільного рівнів їх організації, відповідного урізноманітнення джерел надходження коштів;

— реорганізації первинної медико-санітарної допомоги на засадах загальної лікарської практики/ сімейної медицини як засобу конкретизації обсягів її фінансування та наближення до споживача незалежно від місця проживання, а також модернізації структури фінансування суспільної охорони здоров'я;

— реалізації принципів Болонської декларації, що окреслюють загальноєвропейські стандарти організації системи та забезпечення якості загальної і професійної освіти;

— реформування організаційно-економічного механізму надання житлово-комунальних послуг шляхом формування їх ринку та налагодження безпосереднього зв'язку виробників і споживачів з метою поліпшення якості обслуговування, підвищення рентабельності ЖКГ, створення резерву ресурсів для його модернізації.

На переконання Президента України [15], соціально-складова поточного етапу реформування, розпочатого в 2010 р., передбачає неухильне підвищення добробуту людей, серйозне поліпшення функціонування системи охорони здоров'я, забезпечення максимальної доступності інформаційних ресурсів (освітніх, наукових, бібліотечних та музейних) для кожного індивіда та закладу системи освіти, а також формування суспільної єдності та єдиного гуманітарного простору. Основою конкурентоспроможності економіки і держави на міжнародній арені, її національної безпеки визнаються ефективна реалізація людського потенціалу та відродження попиту на результати НДДКР, а також консолідація нації, здатної зберігати та розвивати свою соціокультурну ідентичність й самобутність; до магістральних шляхів побудови інформаційного суспільства віднесені сучасні технології та доступність освіти. Визнавши громадські організації повноцінними учасниками процесу вирішення соціально-економічних та соціокультурних питань, а цілісну культурну політику — умовою формування єдиного інформаційного та гуманітарного просторів, до кола важливих завдань державної політики був включений подальший розвиток спектра і компетенцій інститутів громадянського суспільства.

Водночас доволі декларативним є твердження про те, що саме консолідація у вказаних напрямках зусиль держави, національних громадських, а також міжнародних організацій, благодійників покликана сформувати в Україні єдиний гуманітарний, культурний та інформаційний простір, оскільки значна частина пріоритетів насправді є занедбаними самою державою сферами її діяльності, стосовно яких решта загаданих суб'єктів істотного інтересу досі не виявляла, зважаючи на економічну складність та соціальну гостроту зобов'язань і заходів, тоді як держава і надалі зорієнтована на економію фінансових ресурсів.

У цілому розглянутий підхід (попри позитиви у конкретизації пріоритетів і цілей розвитку) в умовах невизначеності в ближчі роки глобальної та національної фінансово-економічної ситуації не забезпечує раціонального відтворення вітчизняного соціогуманітарного потенціалу, оскільки на практиці відбувається фрагментарна ліквідація найгостріших недоліків і прорахунків соціальної політики періоду незалежної української державності, а перспективи використання соціогуманітарних ресурсів послідовно погіршуються несприятливими тенденціями в медико-демографічній і міграційній ситуації, а також у сфері реалізації довготривалих стратегій інноваційного розвитку і реструктуризації національної економіки.

ВИСНОВКИ

Зважаючи на роль соціогуманітарного потенціалу в економічному розвитку держав, що господарюють на

засадах індустріалізованого матеріального і нематеріального виробництва з послідовно зростаючою часткою сфери послуг, управління аспектами суспільно-економічного життя, пов'язаними із якістю людських ресурсів, забезпеченням прийнятнього рівня життя та соціальної солідарності, є вагомою складовою державної політики. До пріоритетних у сучасних умовах її напрямів належать:

— подальше змістове наповнення комплексу соціальних гарантій і стандартів, удосконалення нормативно-правової бази і механізмів їх фінансового забезпечення із залученням державних і недержавних джерел надходжень та оптимізацією структури зобов'язань бюджетів різних рівнів;

— реалізація програм і заходів за пріоритетними напрямами розвитку середовища відтворення соціогуманітарного потенціалу, серед яких:

— підвищення ефективності системи соціального захисту населення на засадах індивідуалізації підходу до споживачів соціальних пільг і допомоги та забезпечення їх належної адресності;

— зростання рівня житлової забезпеченості населення як чинник стимулювання процесів формування середнього класу та суттєвого пом'якшення соціальної нерівності;

— вдосконалення механізму фінансування діяльності з надання населенню послуг професійної освіти;

— поліпшення доступності та якості первинної і спеціалізованої медичної допомоги в системах розселення;

— систематизація та кардинальне підвищення ефективності механізмів коригування якості природно-антропогенного середовища життєдіяльності, захисту прав людини і споживача;

— сприяння вертикальній соціальній і територіальній мобільності населення, його професійній та економічній активізації, реалізації інноваційного і рентогенеруючого потенціалу.

Література:

1. Мартынов А. Как оценить итоги трансформации социального макроса? / А. Мартынов // Общество и экономика. — 2009. — № 2. — С. 42—58.
2. Эльянов А. Государство и развитие / А.Я. Эльянов // Мировая экономика и международные отношения. — 2003. — № 1. — С. 3—14.
3. Зятковський І.В. Фінансове забезпечення бюджетних установ в умовах реорганізації сфери виробництва суспільних благ / І.В. Зятковський // Фінанси України. — 2006. — № 1. — С. 13—23.
4. Лібанова Е.М. Ринок праці та соціальний захист / Е.М. Лібанова, О.М. Палій. — К.: Основи, 2004. — 491 с.
5. Мехедова Т.М. Людський капітал: концепція, напрямки розвитку [Електронний ресурс] / Т.М. Мехедова // Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11380
6. Радіонова І. Економічне зростання з участю людського капіталу / І. Радіонова // Економіка України. — 2009. — № 1. — С. 19—30.
7. Гражевська Н. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в глобальному постіндустріальному вимірі / Н. Гражевська // Економіка України. — 2008. — № 9. — С. 54—63.
8. Попова В. Конкурентоспроможність економіки України: джерела формування та соціальні наслідки / В. Попова // Економіка України. — 2008. — № 8. — С. 4—13.
9. Тарнавська Н. Новітні прояви конкуренції в суспільстві, яке базується на знаннях / Н. Тарнавська // Економіка України. — 2008. — № 2. — С. 4—16.
10. Богуш А.Г. Соціальний капітал і соціогуманітарний простір: методологія визначення, взаємозв'язки, вектори розвитку / А.Г. Богуш // Економіка та держава. — 2010. — № 4. — С. 15—20.

11. Римашевская Н.М. Формирование качества трудовых ресурсов России / Н.М. Римашевская // Народонаселение. — 2003. — № 2. — С. 6—14.

12. Горбань О.В. Стратегема сталого розвитку суспільства (соціально-філософський аналіз) [Електронний ресурс]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03. "Соціальна філософія та філософія історії" / О.В. Горбань. — Сімферополь, 2004. — Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=philosophy_psychology&id=968&start=1

13. Концепція гуманітарного розвитку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Table/koncsep.htm>.

14. Богуш А.Г. Якість життя в параметрах та індикаторах соціальних процесів / А.Г. Богуш // Економіка та держава. — 2013. — № 11. — С. 59—63.

15. Послання Президента України Віктора Януковича до Українського народу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/17307.html>

References:

1. Martynov, A. (2009), "How to evaluate the results of the macro social transformation?", *Obshchestvo i jekonomika*, vol. 2, pp. 42—58.
2. Jel'janov, A.Ja. (2003), "State and development", *Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija*, vol. 1, pp. 3—14.
3. Ziatkovs'kyj, I.V. (2006), "Financial support of budgetary institutions in terms of restructuring the production of public goods", *Finansy Ukrainy*, vol. 1, pp. 13—23.
4. Libanova, E.M. and Palij, O.M. (2004), *Rynok pratsi ta sotsial'nyj zakhyst* [Labour market and social protection], *Osnovy*, Kyiv, Ukraine.
5. Mekhedova, T.M., "Human capital: Concept, directions of development", available at: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11380 (Accessed 20 Nov 2013).
6. Radionova, I. (2009), "Economic growth involving human capital", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 1, pp. 19—30.
7. Hrazhevs'ka, N. (2008), "Ensuring the competitiveness of the national economy in the post-industrial global dimension", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 9, pp. 54—63.
8. Popova, V. (2008), "The competitiveness of Ukraine's economy: sources of formation and social consequences", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 8, pp. 4—13.
9. Tarnavs'ka, N. (2008), "The latest manifestation of competition in a society that is based on knowledge", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 2, pp. 4—16.
10. Bohush, L.H. (2010), "Social Capital and Socio-humanitarian space: methodology of definition, relationships, vectors of development", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 4, pp. 15—20.
11. Rimashevskaja, N.M. (2003), "Formation of quality of labor resources of Russia", *Narodonaselenie*, vol. 2, pp. 6—14.
12. Horban', O.V. (2004), "Stratehema of sustainable development of society (social and philosophical analysis)", Abstract of Ph.D. dissertation, *Social Philosophy and Philosophy of History*, Tavrishesky National University named after V.I. Vernadsky, Simferopol', Ukraine.
13. "The concept of humanitarian development of Ukraine", available at: <http://old.niss.gov.ua/Table/koncsep.htm> (Accessed 20 Nov 2013).
14. Bohush, L.H. (2013), "Quality of life in parameters and indicators of social processes", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 11, pp. 59—63.
15. Official website of the President of Ukraine Viktor Yanukovich (2010), "President of Ukraine Viktor Yanukovich Address to the Ukrainian people", available at: <http://www.president.gov.ua/news/17307.html> (Accessed 20 Nov 2013).

Стаття надійшла до редакції 20.11.2013 р.